

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

JOSE GROSIDIER DE MATONS

(1924-1983)

Υ Π Ο

Π. Β. ΠΑΣΧΟΥ

Με τ' ανθρώπινα μέτρα, πρέπει να λογαριάσουμε σαν ένα σοβαρότατο πλήγμα για τις βυζαντινές σπουδές —και ειδικότερα για τη βυζαντινή φιλολογία— την απώλεια (13 Αυγούστου του 1983) του *José Grosdidier de Matons*, πού είχε συνδέσει τη ζωή του, όσο κανείς άλλος, με την μελέτη και την έκδοση του έργου του πρίγκιπα των βυζαντινών ποιητών, του *Ρωμανού του Μελωδοῦ*.

Ὁ *De Matons* γεννήθηκε στὸ *Nancy* (2 Ἰουνίου 1924). Τελείωσε τὸ κλασσικὸ λύκειο τὸ 1941 καὶ μπῆκε στὴν *École Normale Supérieure* (1945-1949). Πῆρε τὸ πτυχίον τῆς Φιλολογίας τὸ 1947 καὶ τὸ Δίπλωμα d' *Études Supérieures* τὸ 1948. Τὸ 1948, ἐπίσης, παίρνει καὶ τὸ Δίπλωμα ἀπὸ τὴν *École Nationale des Langues Orientales vivantes*, μὲ εἰδίκευση στὰ Νέα Ἑλληνικά. Τελιώνει τὴν *agrégation* στὴ Γραμματικὴ τὸ 1949, ὅποτε κ' ἔρχεται καθηγητὴς στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο τῶν Ἀθηνῶν (1949-1951). Στὰ χρόνια πού μένει κ' ἐργάζεται στὴν Ἀθήνα, ἦταν τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ μεγάλου φιλέλληνα Διευθυντοῦ τοῦ Ἰνστιτούτου, τοῦ *Oclave Merlier*, ἐνῶ παρακολουθεῖ στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὰ μαθήματα πού τὸν ἐνδιαφέρουν (ιδιαίτερα *Βυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*). Τὰ χρόνια 1951-1954 ἐργάζεται ὡς ὑπότροφος στὴ *Fontation Thiers*. Προσλαμβάνεται ὕστερα ἐπιστημονικὸς συνεργάτης-ἐρευνητὴς στὸ *Centre National de Recherche Scientifique* (CNRS), ὅπου ἐργάζεται τὰ χρόνια 1954-1956. Τὰ ἔτη 1956-1959 τὸν βρίσκουμε νὰ διδάσκει ἑλληνικὰ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς *Dijon*. Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ 1957 παίρνει τὸ Δίπλωμα καὶ ἀπὸ τὴν *École Pratique des Hautes Études* (Δ' Τμῆμα). Ἀπὸ τὸ 1959-1965 τὸν βλέπουμε καθηγητὴ στὸ *Centre National de Télé-enseignement* καὶ στὸ *CAPES* (σύγχρονη καὶ κλασσικὴ Λογοτεχνία). Τὸ 1961 παίρνει τὸ πρῶτο διδακτορικὸ του (3ème cycle), στὴν ἐιδικότητα τῶν «ἐλληνικῶν σπουδῶν». Τὸ 1964-1965 ἐργάζεται καὶ πάλι ὡς ἐρευνητὴς στὸ CNRS, ἀπ' ὅπου φεύγει, ὅταν καλεῖται νὰ διδάξει τὰ βυζαντινὰ ἑλληνικά στὴν *École Pratique des Hautes Études* (Δ' Τμῆμα). Ἐδῶ θὰ

μείνει δέκα χρόνια και θά διδάξει με ζήλο και άφοσίωση βυζαντινή φιλολογία (1965-1975), έχοντας μαθητάς-άκροατάς του, όχι μονάχα νέους θεολόγους ή φιλόλογους, που έτοιμαζαν κάποια διδακτορία, μα και πολλούς διακεκριμένους ήδη έπιστήμονας ή Καθηγητάς Πανεπιστημίων. Παράλληλα με την έπιστημονική αυτή διδασκαλία του, συμμετέχει πάντα στα βυζαντινά μαθήματα-σεμινάρια του μεγάλου βυζαντινολόγου Καθηγητού κ. *Paul Lemerle*, όπου (μαζί με τον κορυφαίο παλαιογράφο και έλληνιστή, ποιητή και *Conservateur en chef* των έλληνικών χειρογράφων στη *Bibliothèque Nationale de Paris*, τον κ. *Charles Astruc*) βαστάει το βάρος των φιλολογικών θεμάτων των σεμιναρίων. Το 1974 θά τελειώσει το *doctorat d'Etat*, που έπι χρόνια δούλεψε, με τον τίτλο *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance* και θ' άνακηρυχθεί διδάκτωρ *ès lettres*. 'Η διατριβή του, που είναι ó ώριμος καρπός πολυχρονίων έρευνών και ή τελευταία λέξη στο κεφάλαιο των Ρωμανικών σπουδών, θά εκδοθεί — ύστερ' από άρκετές περιπέτειες στα τυπογραφεία— στο Παρίσι, το 1977, από τις εκδόσεις *Beauchesne* (σελ. XIX+338, μεγάλου σχήματος). Το 'Ακαδ. έτος 1975-1976 του άνατίθεται ή έντολή νά διδάξει Μεσαιωνικά και Νέα έλληνικά στο Παν/μιο *Paris-Sorbonne*. Τα έπόμενα δυό χρόνια (1976-1978) γίνεται *Maître de conférences*, ενώ την 1η 'Οκτωβρίου του 1978 εκλέγεται Καθηγητής στο ίδιο Παν/μιο, όπου θά διδάξει ώς την τελευταία χρονιά της επίγειας ζωής του.

'Ο Καθηγητής *De Matons*, εκτός από το Παν/μιο, πρόσφερε πάντα τη διακονία του, με μιάν άγάπη ακούραστη και άφειδώλευτη, και σέ άλλα έπιστημονικά ιδρύματα και οργανισμούς, στα όποια συμμετείχε, ή στα όποια τον καλοϋσαν νά συνεργαστεί ή νά διδάξει. Και αυτό το έκανε με όλη την καρδιά του και όλο τον ένθουσιασμό του. Ουμοΰμαι τη συγκίνησή του, όταν, πριν λίγα χρόνια, καλεσμένος από τη Φιλοσοφική Σχολή του Παν/μίου 'Αθηνών (Καθηγητής τής βυζ. Φιλολογίας ó κ. 'Αθαν. Κομίνης), μπήκε στο μεγάλο 'Αμφιθέατρο τής όδοϋ Σόλωνος και αντίκρυσε, όχι μόνο τις θέσεις, αλλά και τους ένδιάμεσους διαδρόμους, μέχρι έξω, ασφυκτικά όλα γεμάτα, καθώς κ' ένα μεγάλον αριθμό Καθηγητών του Παν/μίου στα πρώτα θρανία. Μίλησε τότε —άν και είχε χρόνια νά μείνει στην 'Ελλάδα για μεγάλο διάστημα— στη γλώσσα μας και καταχειροκροτήθηκε από το ένθουσιασμένο άκροατήριό του.

'Ο Καθηγητής *De Matons* ήταν ευγενέστατος και προσηνέστατος και πρós τους συνεργάτες και πρós τους μαθητάς του, κ' έκανε πάντα έντύπωση σ' όλους ή ταπείνωση και ή σεμνότητά του. Παρ' όλη, όμως, τη μετριοφροσύνη του, όταν άρχισαν νά γίνονται γνωστά τά έργα του —βιβλία ή μελετήματα— ή αίγλη και ή φήμη του σαν κορυφαίου φιλόλογου και εκδότου του Ρωμανού Μελωδοϋ άπλώθηκαν παντού κ' έρχονταν βροχή οί προσκλήσεις κ' οί έπιστρατεύσεις για διάφορα έργα βυζαντινής φιλολογίας —μέσα κ' έξω

ἀπὸ τῆ Γαλλία. Ἔτσι, μετέχει, ἐκτὸς ἄλλων: ὡς μέλος τοῦ Γαλλικοῦ Συμβουλίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν (ἀπὸ τὸ 1973)· ἀντιπρόσωπος στῆ Διεθνή Ἑταιρία Βυζ. Σπουδῶν γιὰ τὴν ἐπιτροπὴ «Νέος Ducange» (ἀπὸ τὸ 1973)· ὑπεύθυνος τῆς ομάδος συνεργασίας στὸ Collège de France στὸν τομέα βυζαντινῆς φιλολογίας (CNRS - Collège de France)· ἐπιστημονικὸς ὑπεύθυνος τοῦ ὁμίλου ἐρεύνης στὸ χῶρο τῶν βυζαντινῶν Ἑλληνικῶν (Παν/μιο Paris-Sorbonne)· ἀντιπρόεδρος τῆς τεχνικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Νεο-ελληνικοῦ Ἰνστιτούτου (Παν/μιο Paris-Sorbonne), κ. ἄ.

* * *

Ὁ Καθηγητὴς De Matons, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μνημειῶδες ἔργο του γιὰ τὸ Ρωμανὸ τὸ Μελωδῶ, πού ἤδη μνημονεύσαμε, ἔχει γράψει κ' ἐκδώσει ἕνα πλῆθος ἄλλων μελετῶν, πού ἀποτελοῦν ὄχι ἀπλῶς συμβολὴ ἀλλὰ ὑποδείγματα ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας καὶ πολύτιμη προσφορὰ στὸ χῶρο τῆς βυζαντινῆς ὑμνογραφίας, καὶ γενικώτερα στῆ βυζ. Φιλολογία. Φυσικά, δὲν μπορούμε ν' ἀναλύσουμε, οὔτε κὰν ν' ἀναφέρουμε ὅλα τὰ ἔργα του, ὅπως θὰ θέλαμε. Ὡστόσο, μνημονεύοντας ἔστω τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτά, πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε τὴ σημασία πού ἔχει γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴ Φιλολογία ἡ κριτικὴ ἐκδοσὴ του τῶν Κοντακίων τοῦ Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, πού συμπληρώνει, διορθώνει καὶ ὀλοκληρώνει (ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν γνωστῶν χειρογράφων) τὶς προηγούμενες προσπάθειες σημαντικῶν φιλολόγων-ἐκδοτῶν (Pitra, Maas-Trypanis, Γωμαδάκη καὶ μαθητῶν του κ.ἄ.). Κι ἀκόμη, στὴν κριτικὴ ἐκδοσὴ του, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φιλολογικὰ-θεολογικὰ προλεγομένα του σὲ κάθε κοντάκιο, μᾶς δίνει τὴ μετάφραση στὰ γαλλικὰ ὅλου τοῦ κειμένου, μαζὶ μὲ πολυτιμώτατα ἐρμηνευτικὰ καὶ ἄλλα σχόλια, πού μαρτυροῦν τὴν ἀπέραντη γνώση πού εἶχε στὰ βυζαντινὰ καὶ στὰ πατερικὰ κείμενα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐμπνεύστηκε ὁ Ρωμανὸς Μελωδὸς γιὰ νὰ γράψει τοὺς ὕμνους. Ἴδου τὰ ἔργα του:

1. *L' isosyllabie et l' homotonie chez Romanos. le Mélode* (Actes du XIe Congrès international des Etudes byzantines, Munich 1960, σσ. 200-205).

2. *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι*, τ. I (Sources Chrétiennes, ἀριθ. 99), Paris 1964, σσ. 430.

3. *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι*, τ. II (SC, 110), Paris 1965, σσ. 382.

4. *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι*, τ. III (SC, 114), Paris 1965, σσ. 368.

5. *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι*, τ. IV (SC, 128), Paris 1967, σσ. 604.

6. *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι*, τ. V (SC, 283), Paris 1981, σσ. 544.

(Ἄς σημειωθεῖ, παρενθετικά, ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει πάρει τὸ βραβεῖο τῆς «Ἐνώσεως Ἑλληνικῶν Σπουδῶν», τὸ 1966).

7. *Les thèmes d'édification dans la Vie d'André Salos* (Travaux et Mémoires IV, Paris 1970, σσ. 277-328).

8. *Trois études sur Léon VI* (TM V, Paris 1973, σσ. 181-242).

9. *Remarques sur une édition récente du Χριστός Πάσχω* (TM, V, Paris 1973, σσ. 363-372).

10. *Le Kontakion* (Gattungen der Musik in Einzeldarstellungen, Gedenschrift Leo Schrade, Erste Folge, Benre-Munich 1973, σσ. 245-268).

11. *Psellos et le monde de l'irrationnel* (TM, VI, 1976, σσ. 325-349).

12. *Note sur le sens médiéval du mot κλήνη* (TM, VII, 1979, σσ. 363-373).

13. *Kontakion et canon: piété populaire et liturgie officielle à Byzance* (Mélanges Adalbert Hamman, Augustinianum, XX, 1-2, 1980, σσ. 191-203).

14. *Liturgie et hymnographie Kontakion et canon* (Dumbarton Oaks Papers, 34-35, 1980-81, σσ. 31-43).

Ἄπ' ὅ,τι ξέρω, τελευταῖα δούλευε πυρετωδῶς γιὰ νὰ ἐτοιμάσει τὴν ἔκδοση τῶν ὑπολοίπων τόμων τῶν "Ἦμνων τοῦ Ρωμανοῦ (δηλ. τόμ. VI, VII, καὶ VIII), καθὼς καὶ τὴν κριτικὴ ἔκδοση τοῦ Ἀκαθίστου Ἦμνου, κ' ἐκείνη τῶν *Miracula sancti Artemii*. Σὲ προχωρημένο στάδιο, ἐπίσης, βρισκόταν καὶ μιὰ μελέτη του γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν παθῶν καὶ τῶν βίων τῶν ἁγίων τῆς περιόδου πρὶν ἀπὸ τὸν Συμεῶν τὸ Μεταφραστή.

Ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἔρευνα παρουσιάζουν τὰ *Rapports* ποὺ ἔκανε κάθε χρόνο ὁ Καθηγητὴς De Matons στὸ Annuaire de la IVe section de l'École Pratique des Hautes Études, ὅπου ἀνέφερε τὶς ἔρευνες—μαθηματά του στὴν EPHE, καθὼς καὶ τῶν μαθητῶν του ποὺ ἐτοίμαζαν διατριβὲς (βλ. τοὺς τόμ. 1966-67, 1967-68, 1968-69, 1969-70, 1970-71, 1971-72, 1972-73, 1973-74 καὶ 1974-75). Σημαντικὴ, ἐπίσης, εἶναι ἡ προσφορά του στὸν τομέα τῆς κριτικῆς τῶν νέων βυζαντινολογικῶν ἔργων, ὅπου ἦταν δίκαιος χωρὶς νὰ εἶναι κακὸς καὶ ὅπου ἡ γνώση καὶ ἡ ἀντικειμενικότητα πῆγαιναν πάντα μαζί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς κριτικὲς ποὺ δημοσίευσε στὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ *Byzantinische Zeitschrift*, *Revue des Etudes Grecques*, *Revue de Philologie*, *Journal of Hellenic Studies*.

Ἄπὸ τ' ἄλλα ἔργα - μελετήματα τοῦ Καθηγητοῦ De Matons, τὰ ὁποῖα προορίζονταν γιὰ ἓνα εὐρύτερο κοινό, θὰ πρέπει νὰ μνημονεύσουμε:

1. *Littérature byzantine* (Histoire générale des Littératures, Paris 1961, I, σσ. 369-406).

2. *Littérature grecque moderne* (Histoire générale des Littératures, Paris 1961, III, σσ. 539-552).

3. *La femme dans l'empire byzantin* (Histoire mondiale de la femme, Paris 1967, τ. III, σσ. 1-41).

4. *Les Saints orientaux en Occident* (Bulletin du Centre International d'Etudes romanes, 1973-IV, σσ. 7-17).

5. *La Mère de Dieu dans l'art byzantin* (ἔπ. π., 1975-II, σσ. 5-22), καθὼς καὶ τ' ἄρθρα: *Βυζάντιο* (ιστορία-φιλολογία), "Αννα Κομνηνή, Διγενής Ἀκρίτας, Ἰουστινιανός, Ρωμανός ὁ Μελωδός κ.ἄ., στὴν *Encyclopaedia Universalis*.

* * *

Ὁ Καθηγητὴς De Matons μᾶς ἔφυγε πάνω στὴν πλήρη ἀκμὴ του, καὶ τὸ ὡς τὰ τῶρα ἔργο του μᾶς λέει πόσα μπορούσαμε ἀκόμη νὰ περιμένουμε ἀπὸ τὴν ἀκαταπόνητην ἐργατικότητά του καὶ τὴν τόσον εὐσυνείδητην ἐπιστημοσύνη του. Ὁ Θεὸς τὸν κάλεσε κοντά του, γιὰ ν' ἀναπαυτεῖ ἀπὸ τοὺς κόπους του. Ἡ γυναίκα του, τὰ δυὸ παιδιά του, οἱ φίλοι του, οἱ μαθηταὶ του, τὸν σκεφτόμαστε μὲ πολλὴ ἀγάπη σ' αὐτὸ τὸ ἱερὸ ταξίδι του. Πολλοὶ τὸν συλλογιζόμαστε καὶ μὲ βαθειὰ εὐγνωμοσύνη, γιὰ ὅ,τι ἔκανε γιὰ μᾶς. Κι ἀποθέτουμε στὸν τάφο του, μαζὶ μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν τρυφερὴ θλίψη μας, καὶ λίγα ἑλληνικὰ λουλούδια, γιὰ τὰ τόσα βυζαντινὰ εὐώδη ἄνθη ποὺ μᾶς πρόσφερ' ἐκεῖνος, μὲ τὸ βαρύτιμο ἔργο του.